

Osmanlı Hilafetine Adanan Tefsir
Nusratü'l-İslâm

Şeyhmus NEBATİ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1524

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Kitabe Yayınları

Yayın No | Publication Number: 111

Kitap Adı: Osmanlı Hilafetine Adanan Tefsir Nusrati'l-İslâm

Book Title: Tafsir Dedicated to the Ottoman Caliphate *Nusrat al-Islam*

ISBN: 978-625-97452-2-0

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786259745220

Yazar | Author: Şeyhmus NEBATİ | orcid.org/0000-0001-7718-7991

Editör | Editor: Adnan AKALIN | orcid.org/0000-0002-6229-0520

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 225

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HN | History: Middle Eastern history | Orta Doğu tarihi

BISAC: REL050000 | Religion / İslam / History | Din / İslam / Tarih

THEMA: HBG | History: General & World | Genel ve Dünya Tarihi

LC: BP50 | İslam – History | İslam – Tarih

Atf Bilgisi | Cite as: Nebati, Şeyhmus. *Osmanlı Hilafetine Adanan Tefsir Nusrati'l-İslâm*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Osmanlı Hilafetine Adanan Tefsir
Nusratü'l-İslâm

Şeyhmus NEBATİ

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Şeyhmus NEBATİ

16 Temmuz 1962 yılında Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde doğan Şeyhmus Nebati, 1988 yılında 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2016 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde, "Kur'ân'da Tağut Kavramı" adlı teziyle yüksek lisansını, 2023 yılında İslâm Siyaset Düşüncesinde Bir Tefsir Örneği: Nusratu'l-İslâm adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2023 yılında "Abdulvehhab Luqash ve Nusratü'l-İslâm Adlı Eseri" başlıklı makalesi yayınlandı. İş hayatında faaliyet gösteren Nebati, dört çocuk babası ve altı torun dedesidir.

Şeyhmus Nebati, born on July 16, 1962, in the Viranşehir district of Şanlıurfa, graduated from the Faculty of Theology at 9 Eylül University in 1988. In 2016, he completed his master's degree at Istanbul Sabahattin Zaim University with his thesis titled "The Concept of Taghut in the Qur'an". In 2023, he completed his doctoral studies with his thesis titled A Case of A Commentary in Islamic Political Thought: Nusratu'l-Islam. In 2023, his article titled Abdul Wahhab Luqash and His Work Nusrat al-Islam was published. Active in business, Nebati is a father of four children and a grandfather of six grandchildren.

Eserimi, Gazze halkına ithaf ediyorum.

Kitap Hakkında

Osmanlı Hilâfetine Adanan Tefsir *Nusratü'l-İslâm*

İslâmiyet'in siyasî birlik olarak mevcudiyeti hicretten sonra başlar. Siyaset biliminin bir devletin oluşması için gerekli gördüğü *hâkimiyet, ülke* ve *halk* unsurları Medine döneminde mevcuttur. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefatı üzerine, Hz. Ebu Bekir Müslümanların başına geçmiş ve böylece Hilâfet dönemi başlamıştır. Muaviye'nin hilâfet makamına geçişiyle birlikte sona ermiş olan bu ilk devir, Raşit Halifeler dönemi olarak anılmaktadır. Muaviye ile başlayan Emevîler döneminde ve onların yerine geçen Abbasîler döneminde, üçüncü asrın ortalarına dek genellikle güçlü, dirayet sahibi, gayretli halifelerin yönetiminde İslâm Devleti sürekli olarak yükselmiş, medeniyet İslâm'ın gölgesinde zenginleşmiştir. Bir şekilde sürüp giden hilâfetin büründüğü son şekil ise Osmanlı Devleti olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti zayıflayıp savunma görevini yerine getiremez hale gelmiş ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yıkılmıştır. Tarih boyunca, yöneticilerin faaliyetlerine zemin oluşturan siyasî düşünce geleneği genel olarak siyasetnamelerde yer almıştır. Hilâfetin fiilen sona erdiği ve İslâm dünyasının Batı karşısında bozguna uğradığı dönemde ise yeni bir tefsir çeşidi ortaya çıkmıştır. İçtimâ/Siyasî Tefsir diyebileceğimiz bu yeni yöntemin bir örneği de Faslı âlim Abdulvehhab Lukaş'ın *Nusratü'l-İslâm* adlı eseridir. Derkâviyye-Şâzeliyye tarikatına mensup bir sufi olan müfessir Abdulvehhab Lukaş, on beş cilt halinde yayınlanan tefsirini, Müslümanları Osmanlı hilâfetinin sancağı altında birlik olmaya davet etmek amacıyla kaleme almıştır. Lukaş'ın bu eseri, az bulunan *işârî-içtimâî* tefsir örneklerindedir. Abdulvehhab Lukaş'ın *Nusratü'l-İslâm* adlı eserinin siyasî yönü bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir; Abdulvehhab Lukaş; Nusratü'l-İslâm; Siyaset; Hilâfet; Siyasetname

About the Book

Tafsir Dedicated to the Ottoman Caliphate Nusrat al-Islam

The presence of Islam as a political alliance began after the hegira. Based on political science argument, the Medina period had the necessary elements such as sovereignty, country, and society for the creation of a state. Because of the death of Muhammad, Abu Bakr took over the Muslims and the period of the Caliphate began. The first period ending with Muawiya's transition to the caliphate is called the period of Rashid Caliphs. Throughout the Umayyads with Muawiya and the Abbasids, the Islamic state developed under the rule of strong, competent, and diligent caliphs until the middle of the third century. During this period the civilization prospered under the shadow of Islam. The last form was the Ottoman caliphate. Unfortunately, Ottoman weakened and became unable to maintain its defence goals and collapsed after the First World War. The tradition of political thought, which had formed the basis of the activities of the rulers throughout history, had generally been included in politics. A new type of commentary emerged when the caliphate came to an end and the Islamic world was defeated by the West. A case of the new method, which we can call social/political commentary, is the Moroccan scholar Abdulvehhab Lukas's work that is called as Nusratu'l-Islam. Lukas, a mofussil who belongs to Derkaviyya and Shazeliyye sects, wrote the commentary to invite Muslims to unite under the banner of the Ottoman. The work of Lukas is one of the rare examples of ishari-social commentary. The political aspect of Nusratu'l-Islam is the main subject of the study.

Keywords: Commentary; Abdulvehhab Lukas; Nusratu'l-Islam; Politics; Caliphate; Political Treatise

ÖN SÖZ

İslâm tarihi boyunca siyasî düşünce ve siyasî yapılanma değişime uğrayarak yaşamaya devam etmiş ve bu süreçte siyasî hareketler, düşüncelerini Kur'an'la destekleme çabalarını sürdürmüşlerdir. Siyasî düşüncelerin, İslâm'ın birinci kaynağı olan Kur'an'la bağlantı kurularak dile getirilmesi Hz. Osman dönemi-ne kadar uzanmaktadır. Emevîler ve Abbasîler döneminde ise çeşitli fikrî ve siyasî akımların zamanla daha da sistemleşip mezhlepşmesi siyasî yorumların tefsirlere yansımada önemli bir etken olmuştur.

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısı ve 20. yüzyıl başlarında, İslâm coğrafyasının istilaya uğradığı dönemde Batı'nın meydan okumalarına karşı, Müslümanların maruz kaldığı problemleri, Kur'an'ı yeni bir anlayışla ele alarak nasların rehberliğinde çözümlenmeyi amaçlayan bir tefsir çeşidi ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda ortaya çıkan bu üslup, *İçtimaî Tefsir* metodudur.

İçtimaî tefsirin kurucusu kabul edilen Muhammed Abduh ve öğrencisi Reşid Rıza ile aynı dönemde yaşamış ve İçtimaî tefsirin ilk temsilcilerinden olması gerektiğini düşündüğümüz Abdulvehhab Lukaş, çeşitli sebeplerden ötürü adı bilinmeyen bir başka ıslahatçı müfessirdir. Yaşadığı dönemde Fas'ın önemli âlimlerinden birisi olan Abdulvehhab Lukaş, Osmanlı hilâfetinin önde gelen savunucularındandır. *Nusratü'l-İslâm* adını verdiği tefsirini, Müslümanları Osmanlı hilâfetinin sancağı altında birlik olmaya davet etmek amacıyla kaleme almıştır. Çalışmamızda *Nusratü'l-İslâm* adlı tefsiri, öncelikle siyasî yönüyle inceledik.

Abdulvehhab Lukaş'ın *Nusratü'l-İslâm* adlı tefsirini çalışmaya başladığımızda, elimizde sadece dört cilt bulunuyordu. Ayrıca, eserin başında yer alan tanıtım dışında yazarın hayatı hakkında bilgi alabileceğimiz başka bir kaynak da bulunmuyordu. Müfessire ait tek bir nüshası bulunan ve yedi cüzden oluşan bu yazma eserin ilk cildi 2010 yılında, Titvan şehrinde yayınlanmıştı. On

beş cilt halinde yayınlanan bu hacimli eser, on iki yıllık sürecin sonunda, 2022 yılında son üç cildi de yayınlanarak tamamlanmış oldu. Bu arada 2021 yılının sonunda Fas'ta, Lukaş'ın hayatını anlatan bir kitap yayınlandı. Bu eseri, bütün dünyayı etkisi altına alan bulaşıcı Koronavirüs hastalığı (COVID-19) nedeniyle ancak bir yıl gecikmeyle elde edebildik. Bu kitapla birlikte, müfessirin hayat hikâyesini zenginleştirerek yazma imkânı elde ettik. Kısa- ca, *Nusratü'l-İslâm*'ın ilim dünyasına kazandırıldığı süreçte biz de eseri Türkçe olarak tanıtmış olduk. “Abdulvehhab Lukaş ve Nusratü'l-İslâm Adlı Eseri” başlıklı makalemizle birlikte, bu konuda Türkçe yapılmış ilk çalışma olan doktora tezimizin, Abdulvehhab Lukaş ve tefsiri *Nusratü'l-İslâm* hakkında çalışma yapmak isteyen araştırmacılarımız için zengin içerikli bir kaynak olacağını umuyoruz.

Çalışmamızda farklı bir yöntem izlemeye çalıştık. Eseri tanıtmakla yetinmeyerek siyasî açıdan gelenekle irtibatlandırdık. Zamanın ruhunu kaçırmamak için çağdaş dönemin baskın terminolojisine de yer verdik. Bundan dolayı girişte siyaset bilimini özetledik. Birinci bölümde tarihi arka planı vermeye çalıştık. İdeal siyaset ve yönetim arayışı açısından büyük öneme sahip olan siyasetnamelerin genel özelliğini inceledik. İkinci bölümde, müfessiri ve eserini bütün yönleriyle tanıtmaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise Kur'ân'da geçen siyasî kavramlar çerçevesinde, *Nusratü'l-İslâm*'ın siyasî içeriğini yansıtmaya gayret ettik.

Sonuç olarak çalışmamızda, bir asır önce yazılmış olan bir tefsiri, hicretten itibaren başlayan siyasî süreçle birlikte bir bütün halinde sunmayı amaçladık. Araştırmamızın, İslâmî geleneklerin ve siyasî hareketlerin değişen şartlar arasında halen gücünü korumaya devam ettiğini gösteren bir eser olmasını umuyoruz. Elinizdeki kitabı ise tez çalışmamızın bazı bölümlerinde tasarrufta bulunarak oluşturduk.

Seyahat kısıtlamalarının olduğu bir dönemde, Fas'tan kitap teminini sağlayan Hande Yıldırım Hanım'a ve Erkan Geyik Bey'e teşekkürü borç bilirim. Dr. Adnan Akalın, Dr. Mustafa Temimi,

Prof. Dr. İzzet Er, Doç. Dr. Murat Kaya Bey'lere şükranlarımı arz ederim. Son olarak desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Abdulmuttalip Arpa Bey'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Dr. Şeyhmus NEBATİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	15
GİRİŞ	17
1. Siyaset.....	23
2. Siyaset Teorisi ve Siyaset Bilimi	25

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM SİYASETİNİN OLUŞUMU	29
1.1. Tarihi Arka Plan	29
1.1.1. Nübüvvet Dönemi	29
1.1.2. Raşit Halifeler Dönemi.....	35
1.1.2.1. Hz. Ebu Bekir.....	36
1.1.2.2. Hz. Ömer	46
1.1.2.3. Hz. Osman	48
1.1.2.4. Hz. Ali	50
1.1.3. Emevîler Dönemi	55
1.1.4. Abbasîler Dönemi	69
1.1.5. Osmanlılar Dönemi	75
1.1.6. Değerlendirme.....	80
1.2. Siyasetnameler.....	81
1.3. İctimaî/Siyasî Tefsir.....	96
1.4. Fas (Mağrib Krallığı)	99

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULVEHHAB LUKAŞ ve <i>NUSRATÜ'L-İSLÂM</i> ADLI TEFSİRİ ---	101
2.1. Abdulvehhab Lukaş'ın Hayatı.....	101
2.1.1. Adı ve Nesebi	102
2.1.2. Ailesi	102
2.1.3. Çevresi ve Yetiştirilmesi	104
2.1.4. Eğitimi ve Hocaları	105
2.1.4.1. Ders Aldığı Hocalar	105
2.1.4.2. İcâzet Aldığı Hocalar	107
2.1.4.3. Feyz Aldığı Hocalar	108
2.1.5. Hac Ziyareti	109
2.1.6. Tasavvufî Kişiliği	111
2.1.7. Çağdaşlarıyla Olan Tartışmaları	116
2.1.8. Hicreti.....	126

2.1.9. Talebeleri -----	131
2.1.10. Eserleri-----	132
2.1.10.1. <i>Tefsîru Nusratü'l-İslâm fî İhrâc Makâmâtî'd-Dîni mine'l-Kur'ân</i> -----	132
2.1.10.2. <i>Tefsîru'l-Fâtîha</i> -----	132
2.1.10.3. <i>Şerhu el-Hikemi'l-Atâiyye</i> -----	133
2.1.10.4. <i>Simâru'l-Hakîkati'l-İmâniyyeti'l-İhsâniyye fî Şerh el-Ayniyyete'l-Cilâniyyete'l-Kâdiriyye</i> -----	133
2.1.10.5. <i>Tefsîru'l-Fâtîha el-Kebîr</i> -----	133
2.1.10.6. <i>el-Futûhâtu'l-Acîbe fî'd-Duhûli Tahte ibn Acîbe</i> ---	133
2.1.10.7. <i>el-Künnâş</i> -----	133
2.2. <i>Nusratü'l-İslâm</i> -----	134
2.2.1. Tefsirin Adı-----	134
2.2.2. Tefsirin Yazıldığı Tarih -----	134
2.2.3. Tefsirin El Yazması ve Basımı -----	134
2.2.4. Tefsirin Kaynakları-----	135
2.2.5. Tefsirin Genel Özellikleri -----	136
2.2.5.1. İşari Tefsir Yönüyle <i>Nusratü'l-İslâm</i> -----	139
2.2.5.2. Fikhî Yönüyle <i>Nusratü'l-İslâm</i> -----	142
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
<i>NUSRATÜ'L-İSLÂM'DA SİYASET</i> -----	147
3.1. Kur'an'da Geçen Siyasî Kavramlar-----	148
3.1.1. Hüküm (الحكم) -----	148
3.1.2. Adalet (العدالة)-----	151
3.1.3. Şûra (الشورى)-----	155
3.1.4. Bey'at (البيعة)-----	160
3.1.5. İtaat ve İsyan (الطاعة والعصيان) -----	164
3.1.6. Halife ve İmam (الخليفة و الامام)-----	173
3.1.7. Melik ve Mülk (الملك و الملك)-----	182
3.1.8. Ulu'l-Emr (أولو الأمر)-----	189
3.2. Abdulvehhab Lukaş'ın Siyasî Anlayışı -----	194
3.2.1. Siyasî Aidiyeti ve Osmanlı'ya Bağlılığı -----	194
3.2.2. Osmanlı'ya Davet-----	199
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME -----	207
KAYNAKÇA -----	213
DİZİN -----	221

KISALTMALAR

- a.s. : Aleyhisselâm.
b. : İbn
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Bk. : Bakınız
çev. : Çeviren/ tercüme eden
c.c. : Celle celâluhu
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m. : Miladi.
Neşr. : Neşriyat/Neşreden
ö. : Ölüm tarihi.
r.a. : Radıyallahu Anh
sad. : Sadeleştiren
s.a.s. : Sallahu Aleyhi ve Sellem
tsz. : Tarihsiz
Thk. : Tahkik eden
Vd. : Ve diğerleri